

Kai Joritz

Kai Anker Hørby

22. oktober 1935 – 14. august 1993

Af Troels Dahlerup

Kai Anker Hørby blev født i København den 22. oktober 1935, men idet han tidligt blev moderløs, sendtes han til bedsteforældrene i Sorø, en begivenhed, der kom til at præge ham for livet. Som blot 11-årig blev han optaget som dagelev på det Akademi, der sjældent har ladet sine elever indifferente – nogle har givet hadet, hvad de har kaldt »dette indelukkede provinshul«, men mange andre og med dem Kai Hørby bevarede en dyb kærlighed til stedet og skolen og dermed også gerne til Sorøs gamle historie.

Det er således bemærkelsesværdigt, hvor meget af Hørbys omfattende produktion, der tid efter anden kom til på den ene eller anden måde at have Sorø i centrum, og det såvel i forskning som i hans sjældnere populære arbejder. Ja, så sent som 1977 skrev han om Absalons familie til »Jul i Sorø«. Og som Hørby livet igennem fik betroet talrige tillidshverv, sad han i bestyrelsen for Soransk Samfund 1966-72.

Da Kai Hørby i 1954 blev student, var de ti års aldersforskel mellem os en da hartad uoverstigelig kløft, som tiden da heldigvis fik bugt med. Hurtigt bemærkede hans omgivelser den dygtige, elskværdigt pålidelige og yderst hjælpsomme student, og allerede inden han i 1965 blev magister (dengang et tegn på stor lærdom), havde jeg et klart indtryk af, at vort hyppige samvær under faglige møder, nordiske kongresser m.v. havde forvandlet et bekendtskab til et stedse nærmere venskab, og uanset at jeg kort efter kom til Århus, blev dette venskab uddybet gennem de mange faglige og heldigvis også ofte festlige sammenhænge, vi mødtes i.

Allerede som student fik Kai Hørby mange tillidshverv, således som næstformand for studenterrådet 1959/60 og året efter i DIS. At han var så forholdsvis længe om sin konferens, kan dog næppe ganske lægges datidens studieforhold til last. Men først fik den velbegavede student et års ophold ved et amerikansk universitet, og derefter besluttede militærtjenesten den effektivt pertentlige un-

ge mands arbejdskraft i flere år. Tænkeligt har der også været et økonomisk motiv til den lange, fortsatte tjeneste, idet han så sent som 1963 blev premierløjtnant (af reserven).

Vist som en af de sidste af de markante efterkrigstids-historiker-generationer kom også Kai Hørby til at opleve de uventet positive efterklange af fortidens ofte særdeles pinagtige faginterne stridigheder, hvor – vist til manges forbløffelse – et fra først af strengt korrekt høfligt forhold mellem fagets professorer faktisk endte i personlige venskaber, og mange oplevede konkurrencen mellem fagets lærere på det nærmeste som en kappestrid om, hvem der kunne gøre mest muligt for deres interesserede og mere eller mindre lovende studenter.

Allerede i 1962 fik Hørby accessit for en prisopgave, der besvarede et middelalderemne, som han siden i langt bredere form og med større held tog op igen i disputatsen. Selve konferensen blev som den gang karakteristisk aflagt i form af tre store opgaver, der siden alle publiceredes: til Povl Bagge således om »Grundtvig og Akademiet i Soer« (trykt i 1967 i Årbog for Skolehistorie), til Astrid Friis om den sidste middelalderbiskop i Roskilde Joachim Rønnow (trykt i Kirkehistoriske Samlinger 1969) og til Aksel E. Christensen den fremragende afhandling om Sundtoldens indførelse under Erik af Pommern (trykt allerede i netop 1965 i Aksel E. Christensens festskrift) – kan dette efter titel og emne lyde som en forlængelse af Astrid Friis' forskning, var der i virkeligheden tale om en klassisk kildekritisk studie helt i Aksel E. Christensens ånd, hvor det gennem en detailanalyse påvises såvel hvor, som når dette skete, med yderst solide indicier for årsagen til de nye og stærkt forhøjede toldsatser – et arbejde, der ret naturligt medførte, at det blev Kai Hørby, der kom til at skrive artiklen »Skånemarked« (1971) i Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder.

Så at sige fra eksamensbordet hentedes Kai Hørby til en stilling ved det ham så højt værdsatte Københavns Universitet, først som ammanuensis (1965) og fra 1968 som lektor; her underviste han især i middelalderhistorie og i den historiske metode og kildekritik, der traditionelt længe ansås specielt knyttet til middelalderdisciplinen. Også her kom aldersproblematikken til at spille en significant rolle, idet Hørby på den ene side lige netop var gammel nok til at opnå fast ansættelse direkte fra eksamensbordet, men til gengæld akkurat for ung til at kunne opnå et af de mange pro-

fessorater, der i de kommende år blev nybesat med ofte kun lidt ældre kolleger.

Det er dog mit klare indtryk, at uanset alt, hvad der kunne siges (og også rent faktisk blev sagt) om de såkaldte docenttillæg, var der ved Historisk Institut ganske bred konsensus om, at når sådanne tillæg nu engang rent faktisk skulle uddeles, da var det oplagt, at netop Kai Hørby måtte og skulle have et sådant (1989), siden forholdene nu engang var således, at et fuldt professorat ikke kunne skaffes under de så pludseligt ændrede tider – og det uanset at et enigt bedømmelsesudvalg i 1977 havde erklæret ham fuldt ud kompetent dertil.

Netop i 1977 disputerede Kai Hørby på den magistrale afhandling »*Status Regni Dacie – Studier i Christofferliniens ægteskabs- og alliancepolitik 1252-1319*«, af opponenterne med rette karakteriseret som »et modent arbejde«, hvor »en forsvarshandling kunne synes overflødig«. Det er vist uhyre karakteristisk for Hørbys stil, at indvendingerne især gik på, at bogen i al sin knaphed (den er på godt 200 sider, unægtelig et særsyn blandt historiske disputatser) ikke var et let tilgængeligt arbejdsredskab. Vel henviste Hørby naturligvis korrekt til andres detailargumentation, men vel at mærke uden at gentage denne, idet den simpelthen forudsattes bekendt for læseren!

»Bogen er rig på resultater« og »en rigdom på inspiration til videre forskning«. Meget, meget kort fortalt virker bogen i mangt og meget som næsten en art »æresoprejsning« for de konger, der ikke som Valdemarerne havde idelig fremgang, men endte i dyb fiasko, og det ikke nødvendigvis på grund af en »forkert« politik, men først og fremmest fordi uventet tidlige dødsfald inden for kongehuset skabte kaos i, hvad man godt kunne opfatte som en i og for sig stringent lagt politisk linie.

Skæbneåret 1252 (med skellet mellem den nye kongelinie og Slesvighertugerne) er jo velkendt med de umådeligt længe eftervirkende implikationer. Men lige så markant er Erik Glippinges død, og ligeledes Erik Menveds ligeså uventede død på et såre kritisk tidspunkt, hvor ydermere den upålidelige broder Kristoffer stod parat i kulissen. Specielt betonedede Hørby de dynastiske alliancer (og hermed netop ægteskabspolitikken) som en vigtig og alt for overset side af udenrigspolitikken, hvor tidligere generationer af forskere havde stået på det nærmeste uforstående over for slige

genealogiske snurrepiberier eller med Arup på det nærmeste opfattet sligt à la en »fyrsternes sætten deres familie over rigets sande og rigtige politik«.

Især fremhævede førsteopponenten »en fin evne til at inddrage internationale faktorer ved vurderingen af danske forhold«, og det var da væsentligt at få fastslået, da den hidtidige forskning på dette og tilsvarende områder alt for ofte havde været »lokalpatriotisk insulær« – vel strengt taget en arv fra netop 1864, hvor man forsåeligt, men ofte særdeles beklageligt, havde vendt ryggen til en international og tilmed gerne tysksproget forskning, f.eks. vedrørende kanonisk ret. Kort sagt kaldtes disputatsen »en værdifuld tilvækst«.

På mange måder bedredes forholdene i løbet af 60'erne for forskningen, og Kai Hørby var sjældent tvunget til det ofte fagligt helt irrelevante brødarbejde, der som leksikonskrivning havde været nødvendigt, for at hans ældre kolleger havde kunnet opretholde livet. Hans få populære arbejder virker skrevet *con amore*: jubilæumsartiklerne i Kristelig Dagblad 1986 om Erik Glippinges død eller Politiken-artiklen i 1988 om Margrete I's magtovertagelse. Men heldigvis holdt han sig ikke tilbage med hensyn til Dansk Biografisk Leksikon (hvis 3. udgave kom utrolig hurtigt i årene 1979 til 1984). Redaktionen mente – givetvis med rette –, at de talrige Steenstrup-Ellen Jørgensenske middelalderartikler trængte til en kærlig hånd, hvad der gerne resulterede i total nyskrivning. Alt i alt skrev Kai Hørby omkring 100 signerede artikler, og kan man ved første øjekast få indtryk af, at professoren valgte først, hvorpå ammannuensen pænt gik bagefter og samlede op, var der vist i virkeligheden tale om, at den forstående lærer mente, at hans kære elev havde mere brug for pengene. Umiddelbart set kan det ellers være lidt svært at forstå, hvorfor den ene (AEC) skrev om Absalon og Dronning Margrete, den anden (dvs. KH) om Valdemar og om Erik af Pommern.

I alle tilfælde tror jeg, at det her har været den gamle Soraner en ekstra glæde i rigt mål at beskæftige sig med hele den talstærke Hvideslægt, de tidlige danske biskopper og stormænd og lange rækker af konger frem til og med kong Hans (dvs. til 1513). Fra og med bind 11 kom der desuden et par reformationstidsartikler, således naturligvis om Roskildebispens Joachim Rønnow; men på dette felt anså redaktionen med fuld ret Astrid Friis' og Povl Bagges

artikler fra andenudgaven så slidstærke, at de stort set blot genoptryktes.

Til gengæld mærker vi her Hørbys store historiografiske og historieteoretiske interesse, bl.a. i den vanskelige artikel om den bidske karmelitter Poul Helgesen, men også om den vist i et længere perspektiv mest indflydelsesrige danske historiker, faget har kendt, den 1871 døde C.F. Allen, hvis lærebog i Danmarkshistorie har sat sit præg på gymnasiets historieundervisning ind i dette århundrede. At han derimod ikke kom til at skrive om den af ham så højt værdsatte Caspar Paludan-Müller hænger utvivlsomt sammen med hans nære samarbejde med Harald Ilsøe, hvorefter jeg straks skal berette videre. Uden for de her afstukne rammer for Hørbys arbejde til DBL finder vi alene en skildring af en af de mange »små la Cour'er«, en sjællandsk amtskasserer, og ganske naturligt, idet denne i 1911 stiftede Historisk Samfund for netop Sorø Amt!

Men i 1980 skrev Hørby i Historisk Tidsskrift en fornem afhandling om netop Paludan-Müller, hvor hovedsigtet var at fastslå, at der ikke var noget væsentligt skel imellem dennes og Kr. Erslevs metodesyn, og det har givet været ham en glæde, at han som redaktør af Danske Magazin i 1991 kom til at udgive dennes metodeforelæsninger ved sin egen elev Bent Egå Kristensen.

Hørbys lille – af Historisk Institut udgivne – skrift fra 1978 om »Den nationale historieskrivning i Danmark« rummer på det nærmeste et *program* for hans historiografiske virke: med al skyldig respekt for Erslev fremhæver han dennes store forgængere (og her naturligvis især Paludan-Müller), og i mangt og meget reduceres Kr. Erslev næsten til den bevares gode og flittige forsker og især til den inspirerende underviser, der af fagets ubestridte nestor Edvard Holm netop sattes til at udarbejde rammerne for den 1883 skabte skoleembedseksamen. Nok var det især Erslevs beundrende elever, der ønskede at gøre ham til den hjemlige innovator for den tyskinspirerede metodiske kildekritik; men i sine rektoratsforelæsninger fra 1911 om »Vort slægtleds arbejde« lagde Erslev faktisk selv op til at skabe en art »Historiens parallel« til det af Georg Brandes betonedede *brud* i litteraturen.

For Kai Hørby var der i langt højere grad end indset af Erslev-eleverne tale om en ubrudt linie tilbage til Gram, Langebek og Suhm (for ikke at glemme Holberg). Gang på gang møder vi den typiske Hørbyske »en retfærdig bedømmelse«, for mig at se en slet

skjult kritik af måske ikke så meget Erslev selv, som Erslevskolens selvurdering, for ikke at sige selvforherligelse.

Her går der vel også en linie tilbage til disputatsen, hvor Kr. Erslev nok havde været banebrydende, men for højmiddelalderens vedkommende gerne rent destruktiv – og modsat senmiddelalderen, hvor Kr. Erslevs studier fortsat virker dugfriske, nåede denne her alene at rydde grunden, men ikke selv at bygge på tomterne.

1980 blev et frugtbart år for den lærde og myreflittige historiker, der bidrog til hele tre større værker i dansk forskning: for det første hans prægtige bidrag til Københavns Universitets Historie, en uhyre inspirerende og med overlegen dygtighed skrevet »dansk historiografi« – dette historieafsnit delte han med førnævnte Harald Ilsøe, således at Hørby tog over ca. 1830, dvs. ved fagets »videnskabeliggørelse«, og helt frem til nutiden. Dette krævede naturligvis en særdeles omfattende viden, biografisk som bibliografisk, men idet fremstillingen er søgt ført ajour helt op til nutiden, har dette krævet megen takt, hvad Kai Hørby med sin store retfærdighedssans og faglige redelighed var så at sige selvskrevet til at påtage sig.

Her må det dog siges, at i kravet om kun at sige, hvad der var faglig og saglig basis for, altså fagets »øjeblikkelige sandhed«, men samtidig ikke at være unødigt stødende, har Kai Hørby vel gang på gang kunnet glæde og more den indforståede læser; men kommende generationer af videbegærlige studerende vil nok ofte kunne stå ret uforstående over for den lejlighedsvis vel indforståede tekst, til eksempel det klassiske udsagn om en kær og meget indflydelsesrig lærers undervisning: »for den, der forstod fuglens sprog, var der meget at hente«! En replik, som en mindre vidende eftertid tænkeligt vil kunne anvende imod Hørbys egen tekst her.

Det andet større værk fra dette år var Hørbys bidrag til Dansk Socialhistorie, der nok engang demonstrerede hans omfattende indsigt og dybe kærlighed til kilder, historiografi og her især til institutionshistorie. Som helhed blev værket straks kritiseret for den løse redaktion, der øjensynligt tillod hver enkelt bidragyder at anvende sin egen definition af »socialhistorie«, og Hørby har her givet skuffet en del læsere med en anden opfattelse af dette bevares bestemt ikke entydige begreb. Og selvom bidraget som altid karakteristisk for Hørby var ledsaget af en omfattende bibliografi, forekommer det mig omgående agterudsejlet af dette års tredje stor-

værk, Gyldendals Danmarkshistorie (populært kaldet »universitetsslærebogen«), hvor han skrev afsnittet 1340 til 1523.

Dette værk er ikke blot ypperligt og for lange tider et uovertruffent arbejdsredskab (måske netop fordi redaktionen her synes at have taget sin opgave yderst alvorlig). Uanset at værket som helhed rummer talrige gode, gerne særdeles gode enkeltbidrag, forekommer det mig, at Kai Hørby netop her i ganske eminent grad lever op til værkets intentioner og de strenge redaktionelle krav: at redegøre for vor tids (sikre) viden om sagforholdene, men dermed nødvendigvis også med adskillige debatafsnit om klassiske kontroverspunkter (i Hørbys afsnit således naturligvis et om den fortsat omdiskuterede Kalmarunion), samt – hvad der specielt må betegnes som dette værks *raison d'être* – de gennemkommenterede litteratur- og kildeafsnit.

For blot at nævne et enkelt – hvad jeg personligt finder – over-dådigt morsomt afsnit, det ellers ofte lidt pinagtigt skildrede såkaldte »Stockholmske Blødbad«. Her ser vi en knasende tør og nøgtern opremsning af hvad, hvor, hvornår, hvordan og eventuelt hvor mange? Og når så læseren lidt forbløffet spørger sig selv: var det virkelig det hele?, så følger den detailmættede gennemgang af kontroversforskningens ofte forbitrede stridigheder, hvor – om ikke blodet – så blækket flyder i brede, vildt ophidsede strømme.

Det var helt oplagt, at der også blev trukket på Kai Hørbys arbejdskraft og indsigt, da Olaf Olsens Danmarkshistorie løb af stablen som afløser af den snart lidt altmodiske og sine steder ret uegale Politikens Danmarkshistorie, hvor han ædelmodigt afstod sit kære 1400-tal for i stedet at koncentrere sig om perioden 1250 til 1400 (trykt 1989). Vil nogen finde disputatsen lidt vel tør, kan man her fryde sig over at gense Kai Hørbys resultater i en let læst og ofte virkelig spændende fremstillingsform.

Det meget brede personlige kontaktnet, for ikke at sige talrige faglige venskaber afspejles ikke mindst i Kai Hørbys mange festskriftartikler, hvor han helt og fuldt levede op til den klassiske tradition her at binde en buket – der ikke specielt skulle fremhæve forfatterens omfattende lærdom, men ene og alene var bestemt for modtageren, festens genstand: jeg har omtalt, at han allerede i 1965 skrev om Øresundstoldens oprettelse til Aksel E. Christensen, ligesom han i 1972 skrev til Povl Bagge om Skibbykrønikens politiske tendens. Men derpå kom i hurtig rækkefølge, i 1981 om Arild

Huitfeldts brug af siden tabte middelalderkilder til Niels Skyum-Nielsen; i 1984 til Svend Ellehøj om Huitfeldts og Niels Krags behandling af reformationsherredagen 1536, og 1983 til Poul Enemark om Kalmarunionens statsret. Og skulle man umiddelbart tro, at det ville volde Hørby besvær at finde et ligeså passende emne til godsstrukturforskeren Erik Ulsig, indså Hørby straks, at en hovedkilde til den allertidligst kendte godsstruktur jo nu engang var Sorøbogen (1988).

Talrige samleværker – ofte med jubilæumskarakter – havde ham højst naturligt som bidragsyder: således i 1968 om Orkney-øernes pantsættelse til Skotland 500 år tidligere, eller til Anders Sunesen-værket 1991, og her må jeg ganske se bort fra en næppe helt ubetydelig indsats i folkeuniversitetet og lignende sammenhænge.

Derimod var – så vidt jeg har kunnet skønne – Kai Hørbys anmeldervirksomhed beskeden, så meget mærkeligere, som hans mange og omhyggelige litteraturgennemgange demonstrerede, at læst og udnyttet hele den ajourførte litteratur havde han sandelig. Fra de helt unge år foreligger et antal anmeldelser i *Historisk Tidsskrift* især om internationale kildeværker (hvor man snarere aner den meget energiske redaktørs krav), fra de senere år naturligvis en disputatsopposition (Inge Skovgård 1988) og karakteristisk nok en om en udgave af netop *Sorøbogen* (Randsvig). Var der i denne tilbageholdenhed tale om den stiltfærdige forskers næsten ængstelige retfærdighedssans, der holdt ham tilbage? Uforpligtende elskværdighed og overfladisk venlighed var i hvert fald ikke Kai Hørbys kop the. Men ud over den stedse voksende undervisnings- og eksamensbyrde blev der trukket i den omhyggelige og gennemreelle mand fra mange sider: han sad i bestyrelsen for det københavnske Historisk Samfund fra 1966, og var endnu ved sin død dets næstformand. Selvfølgelig kom han ligeledes i bestyrelsen for Den danske Historiske Forening (altså *Historisk Tidsskrift*) i 1980'erne, i flere år som kasserer; fra 1978 var han et aktivt medlem af Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie, igennem 80'erne dette ærværdige selskabs sekretær og dermed udgiver af vist rigets ældste fortsat udkommende publikation *Danske Magazin*. Naturligvis var han medlem af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, og i det for ham ganske kritiske år 1989 indvalgte han i Videnskabernes Selskab, hvor han var en trofast mødedeltager, ligesom han i 1991 indvalgte i Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

På mange måder virkede Kai Hørby som et ret privat menneske, og man respekterede hans tilbageholdenhed, vist en ret sjælden dyd blandt vor tids historikere. Man kunne dog nemt få indtryk af, at der bag hans talrige faglige triumfer skjulte sig personlige sorger og skuffelser – fagligt relevant må i hvert fald nævnes den helt groteske besættelse af direktørposten ved Det danske Akademi i Rom netop omkring 1989, hvor en svag minister skulle spille med musklerne ved at ignorere et fagkyndigt udvalgs enstemmige indstilling (og hvor det endelige resultat bestemt heller ikke var den i stedet udpegede direktør særligt velkomment).

Måske var det begyndende tegn på sygdom, der sammen med denne ydre modgang bevirkede, at Kai Hørby i sine sidste år ligesom ikke mere var helt den gamle Kai?

Tragisk er det i hvert fald, at der kom så lidt ud af hans mange og lange Italiensophold; det blev alt i alt vist blot til en artikel i det populærhistoriske Sfinx, til et bidrag til Rom-Instituttets *Analecta* (1980) samt til en meddelelse i Videnskabernes Selskab om det Gubbio, hvis middelalderhistorie vi havde ventet beskrevet og udforsket af Kai Hørby. Tiden vil vise, om og hvis der ligger efterladte materialer og manuskripter herom.

Men i 1991 kom, hvad der ligesom skulle blive Kai Hørbys afskedsgave til os, middelalderafsnittet til »Det europæiske Hus«. Havde hans virke ellers hidtil hovedsagligt været koncentreret om dansk middelalder (omend altid på europæisk baggrund), demonstrerede han her en overlegen beherskelse af hele den omfattende udenlandske faglitteratur med de sidste 50 års mange storværker. Efter min – måske ikke helt upartiske – opfattelse er det et arbejde, der fortjente en udbredelse for et bredere publikum, end vort begrænsede sprogområde tillader.

Som jeg sad i sommerferien og frydede mig over denne bog, kom den triste meddelelse, at Kai var blevet fundet bevidstløs på gaden, og at vi havde mistet en stor historiker.

For mig var Kai et helt igennem redeligt og retsindigt menneske – som sagt har jeg aldrig delt arbejdsplads med ham og vil derfor kunne forstå, hvis andre lejlighedsvis har kunnet finde ham tung at danse med. Faktisk har jeg som udenforstående svært ved at forestille mig Kai Hørby forhandle i et nutidigt universitetssystem med alle dets budget- og lokale-realokeringssudvalg og alle de mange ak så nødvendige kompromisser ud fra det mindre Ondes lov.

Det forekommer mig indlysende, at Kai Hørby måtte have haft svært ved at frafalde den for ham fagligt forsvarlige og korrekte afgørelse til fordel for en ad hoc foretagen realisabel »forhandlingsmodel«.

Men Kais indsigt, redelighed og altid redbonne hjælpsomhed, herunder også retten til i givet fald at være uenig (vedrørende en eller anden detalje), uden dermed nødvendigvis at skulle være uvenner, efterlader alt sammen et meget stort savn i kredsen af hans talrige venner og kolleger.

Æret være hans minde.